

Madesjö Hembygdsförening och dess samlingar

Historik

**Samlingarnas klassificering
och katalogisering**

Thérèse Köppen

Omslagsbild: Sten Olsson

Teckningen föreställer en liten träskulptur som finns bevarad på Kalmar läns museum. Motivet är Treenigheten med Gud Fader sittande på en fantasifullt formad stol eller tron. I händerna håller han ett kors som symbol för Sonen, och på en lätt fjädrande trådspiral som sticker upp ur den Allsmäktiges huvud, har Andens duva slagit sig till ro. Vem skulpturens upphovsman är finns inte antecknat, ej heller dess ålder. I museets accessionskatalog finns följande notis: "Bild af treenigheten. Madesjö by och s:n. Köp 1905." Hela figuren mäter 16,5 cm i höjd.

INNEHÅLL

HISTORIK

Madesjö socken	sid	1
Madesjö kyrka	sid	2
Kyrkstallarna	sid	3
Ture i Stallet	sid	4
Madesjö Hembygdsförening	sid	5
Med rötter i Örsjö Hembygdsförening	sid	5
Bildandet av Madesjö Hembygdsförening	sid	6
De första verksamhetsåren	sid	7
Upprustningen av stallarna	sid	10
Introduktion i katalogisering och vård	sid	12

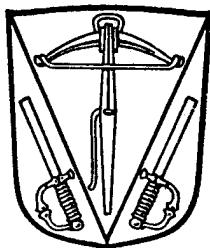
SAMLINGARNAS KLASSIFICERING OCH KATALOGISERING

Katalogisering av föremål på en hembygdsgård	sid	13
Klassifikation	sid	13
Katalogisering	sid	14
Förslag till fortsatt arbete	sid	15
Litteratur	sid	17
Bilagor		

Historik

Madesjö socken

Madesjö socken ligger i sydöstra Småland, Kalmar län och södra Möre härad. Samhället som växt upp vid kyrkan, ligger i nuvarande Nybro kommun, strax väster om Nybro tätort. Namnet Madesjö socken finns nedtecknat redan 1498, och skrevs då "Maszöe sogen", vilket har ansetts betyda "sjön med maderna omkring" (mad betyder sank ängsmark enl. Svenskt dialektlexikon). Socknen, som består av stora skogs- och mossmarker, blev ganska sent bebyggd. Sannolikt var den en av de senast bebyggda i trakten. Ännu på 1500-talet var madesjöbygden tämligen öde landsbygd, men de första nybyggarna började under detta århundrade och i slutet av århundradet dessförinnan uppodlingen, vilken skedde söderifrån mot norr och väster. I 1539 års handlingar upptas 123 hemman, vilket innebär en folkmängd på c:a 650 personer. De norra delarna av socknen var alltså de senast bebyggda. Dock fanns redan år 1539 ett ortnamn i norr nedtecknat, nämligen Smedjevik nära Stensjön, som sannolikt anlades för sjömalmens skull. Förmodligen har sjö- och myrmalmstillgången i Madesjö haft stor betydelse för bebyggelsens uppkomst. År 1644, lite mer än hundra år senare bör omkring 1.500 personer ha bott i socknen. Hämmande för vidare nybebyggelse och därmed folkökning var bl.a. Kalmarkriget 1611-13 och peståren under 1620- och 30-talen. Ytterligare hundra år senare, 1741, uppgick folkmängden till ungefär 4.000, och i mitten av 1800-talet kan man inte undgå att konstatera att Madesjö var överbefolkat. År 1852 uppgick nämligen befolkningen till 7.243 personer, och var fortfarande ständigt ökande. Socknen kunde inte livnära alla, och under de kommande niodåren emigrerade härifrån, liksom från många andra håll, en stor del av befolkningen till bl.a. Amerika.

Madesjö kommuns vapen

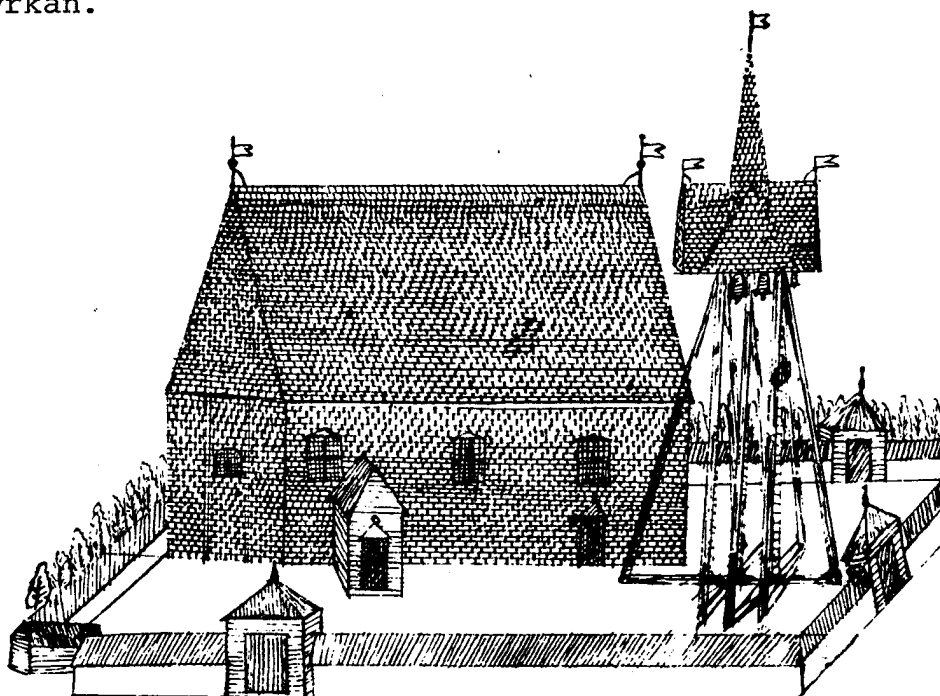
På grund av sitt läge i gränslandet Södra Möre, har Madesjö ofta förekommit i de rikshistoriska källorna. Madesjös vapen vill påminna om de strider som utspelats i dessa trakter, bl.a. Dackefejden och Kalmarkriget. Vapnet utgörs av ett ospänt armborst och två värjor med avbrutna klingor. Armborstet är blått mot gul botten och värjorna är gula mot blå botten. Redan 1568 användes armborstet som bygdesymbol för Södra Möre härad, till vilket Madesjö redan under medeltiden hörde. Värjorna symboliserar de bägge numera i Madesjö prästgård förvarade värjorna, vilka enligt traditionen skall ha tillhört majoren Sven Håkansson Krååk, bördig från trakten och känd för sin tapperhet bl.a. i striden

mot danskarna den 6 september 1612.

År 1652 härjade i trakten en mycket omfattande skogsbrand. Elden lär enligt traditionen ha startat redan år 1650 i Åby socken, drivit genom Bäckebo, Älghult och Lenhovda innan den nådde Madesjö två år senare. Under vintrarna låg den och pyrde i morasen. I flera källor kan man läsa om den ihållande torkan år 1652, då elden nådde Madesjö. Flera byar brann upp, liksom även träkyrkan och prästgården.

Madesjö kyrka

Den nuvarande kyrkan i Madesjö är av granit, och uppfördes år 1754. Tornet, som är i Karl Johanstil, kom till först 1830 och koret är tillbyggt 1885. Två träkyrkor har dessförinnan stått på samma plats. Den äldsta brann, som tidigare nämnts, ner vid den stora skogsbranden år 1652. Den andra träkyrkan byggdes som en kopia av den gamla, men blev ett hastverk som krävde ständiga reparationer. Dessutom ökade trängseln i kyrkan i takt med folkökningen, vilket snart tvingade fram byggnation av den nya stenkyrkan.

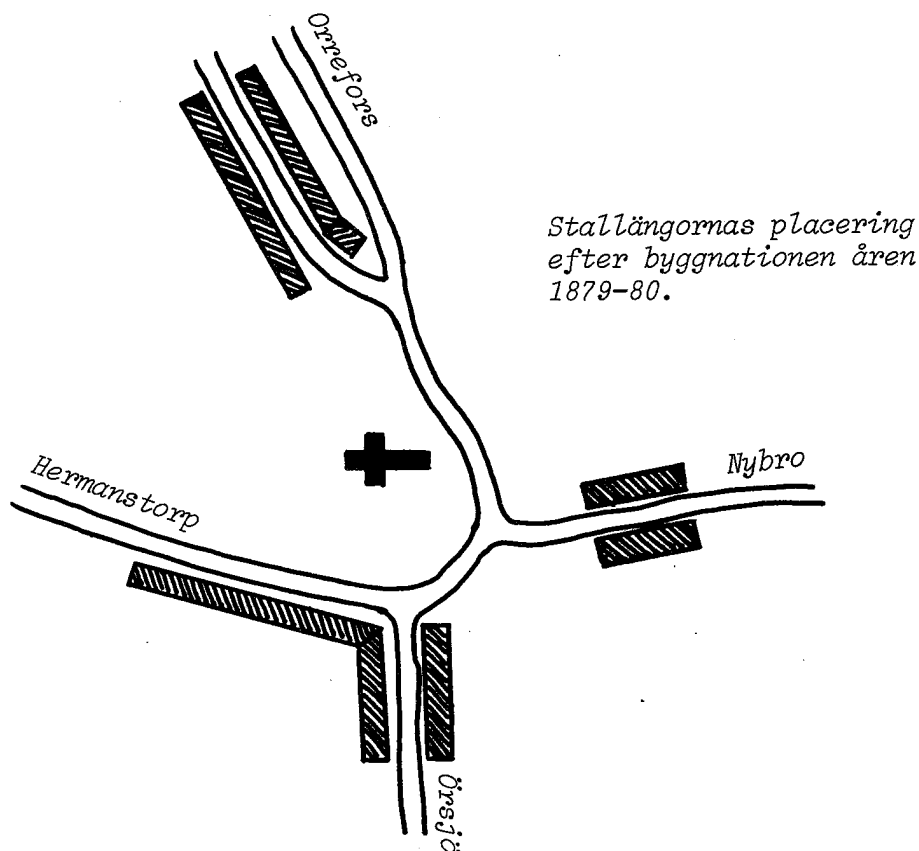
*Madesjö gamla träkyrka från 1600-talet.
(Bilden hämtad ur Madesjö sockens historia).*

Kyrkans läge har sin egen historia. Den lades inte i någon by, utan i skogen mitt i socknen, där två av socknens fyra fjärdingar stötte samman. Fyra vägar möts strax bakom kyrkans kor, en från varje väderstreck.

Kyrkstallarna

Eftersom Madesjö Hembygdsförenings föremålssamling idag finns i de gamla kyrkstallarna bredvid Madesjö kyrka, skall även dess historia belysas.

Medan husbonden och hans familj satt i kyrkan under gudstjänsten, stod dragaren i sitt stall och väntade. Under 1700-talet byggde varje bonde sitt eget stall, vilket medförde att de låg utspridda på ängsmarkerna runt kyrkan. År 1865 beslutades det dock att de då c:a 150 stallbyggnaderna skulle rivas. I stället skulle enhetliga stallängor uppföras vid sidorna av de fyra vägar, som strålade samman på kyrkbacken. Bland annat för att stävja spritmissbruk, bestämdes att alla stalldörrar skulle vara placerade ut mot vägbanan och kyrkan. När denna byggnation var klar åren 1879-80, fanns det stallar på sju av vägarnas åtta sidor med en sammanlagd längd av över 700 meter. Idag återstår en byggnad på 90 meter norr om kyrkan och den vinkellänga om 200 meter utefter vägarna mot Hermanstorp och Örsjö som används som museum. Detta är för närvarande ett av Sveriges längsta hembygdsmuseum påstås det.

Det var säkert en imponerande syn om söndagarna, och framför allt vid de stora kyrkhelgerna, när alla åkvagnarna stod uppställda utanför stallarna. Allt efter råd och lägenhet varierade dragdjuren från ädla hästar till oxar och kor. Under och efter första världskriget förekom även mulåsnor!

Undan för undan har detta byggnadskomplex sedan naggats i kanten. Början skedde på 1890-talet, då Örsjö blev egen församling.

Stallägarna från denna del av församlingen tog då i första hand bort dörrar och stallinredning, men även en del innerväggar. Omkring 1920 revs dessa taklösa stallar. Åren 1940-42, under besvärliga bränsleförhållanden, försvann tre hela stallängor, De användes som pannved för att elda glasugnarna vid ett av glasbruken, vilket påstods hade till följd att glasmassan blev missfärgad.

Redan i slutet av 1930-talet uppmärksammades kyrkstallarna i Madesjö som unika och av stort kulturhistoriskt intresse, värda att bevara. Det var dels genom ett föreliggande förslag till ny byggnadsordning för kyrkoområdet, dels genom en annons om försäljning av en del stallar, som ämnet aktualiserades. Man ville riva den ena stallängen utmed Örsjövägen för att bereda plats för ny bebyggelse. Stallarna hade ännu under den här tiden sina privata ägare bland församlingsmedlemmarna, men bara en liten bråkdel av de 480 stallplatserna utnyttjades. De underhölls dessutom otillfredsställande, och just den här delen av stallarna utmed Örsjövägen, var alltför illa medfaren för att kunna renoveras. Stallängen ansågs dessutom riskabel ur trafiksynpunkt, då bilarnas antal var i ständigt ökande. Hästkrafterna som gick på hö, höll på att ersättas av dem som gick på bensin. Stallarnas vara eller icke vara låg i tiden, och resultatet av ovanstående resonemang ledde till att nämnda del av stallarna revs år 1939. Det låg dock i Nybro Hembygdsförenings intresse (som verkade i området då) att fortsätta arbetet för de återstående stallarnas bevarande såsom ett kulturhistoriskt minnesmärke.

Ture i Stallet

Varför skulle inte Ture i Stallet nämnas i det här sammanhanget? Ture är ju intimt förknippad med Madesjöstallarnas historia!

Han hette egentligen Ture Fredriksson, men var mera känd som Ture i Stallet. Han var för alla i trakten en känd profil, utrustad med en ovanligt stor kroppshydda, ett gott hjärta och ett sprudlande humör. Han var nog ett av traktens mest kända original.

Det var i början av 20-talet som han tillsammans med hästen, fåren, hönsen och tuppen Wedell (uppkallad efter en poliskonstapel i Nybro) flyttade in i ett av stallen nära kyrkan. Av fadern som hade varit bonde i Getahult, ärvde Ture stallet som hörde till gården. Hans något ovanliga val av boplats blev en nagel i ögat på många. Att han gav nattlogi åt tattare och annat löst folk var inte speciellt populärt. En dag gick en präst där förbi: - Jag förstår inte att Ture inte skäms för att bo här i stallet, lär prästen ha sagt. Svaret blev: - Det är väl ingen idé att skämmas när saltet är så billigt och vår frälsare en gång föddes i ett stall. Och han blev väl inte sämre människa för den skull...

Med hästens hjälp höll han värmen under vinterhalvåret. Sovplatsen hade Ture fyndigt placerat över hästens spilta: "dä finns ingen kamin söm värmer söm han".

Ture hade inga ägor att skörda, och det foder han behövde för sin häst kom han alltid över någonstans. En söndag då han var ute med lien och slådde i vägkanten invid prästgården gick en from man förbi och yttrade: - Nu borde du allt ta och sätta in lien och gå i kyrkan i stället. Ture svarade lugnt: - Jag tror att jag behagar Gud lika mycket som du. Det är väl bättre att jag går här och gör lite nytta och tänker på Gud än sitter i kyrkan och tänker på höet.

Ture var flitigt anlitad av bönderna då potatisen skulle i jorden, eller när den skulle upp. Vid ett tillfälle då han hjälpte till vid potatisplockningen, blev han bjuden på middag. Mor i huset hade kokat en stor gryta med kroppkakor åt arbetsfolket, men så kom hon ihåg att mjölken inte räckte, och sprang därför till mejeriet. Stackars Ture var tydligen mycket hungrig efter kroppsansträngningen ute i potatislandet, för när frun återvände kunde hon chockad konstatera att han konsumerat alla kroppkakorna alldeles själv.

P.A. Karlssons slakterifirma i Nybro anlidade ofta Ture då det gällde kreaturstransporter till Norrland. Eftersom han under resan fann sig väl tillrätta i kreatursfinkan, så behövdes ingen extra biljett åt djurskötaren. Det blev på så sätt billigt, och kreaturen hölls också under uppsikt hela tiden. En rejäl matsäck bestående av syltor, brödkakor, korvar och mycket annat fick han med sig. Kanske var maten inte alldeles färsk, men Ture var inte så noga, storätare som han var.

Inte långt ifrån stallarna rinner en liten å. Där brukade Ture tillsammans med hästen ta sig ett dopp ibland. Många kan nog fortfarande se framför sig hur Ture, fet och frodig i sin adamsdräkt, stod i ån och skrubgade både sig och hästen.

Ture i Stallet slutade sina dagar i lunginflammation den 14 juni 1938 i en ålder av 58 år.

(Uppgifterna är bl.a. hämtade ur en artikel om "Ture i Stallet" införd i Oskarshamnstidningen den 3/1 1955).

MADESJÖ HEMBYGDSFÖRENINGENS HISTORIA

Med rötter i Örsjö Hembygdsförening

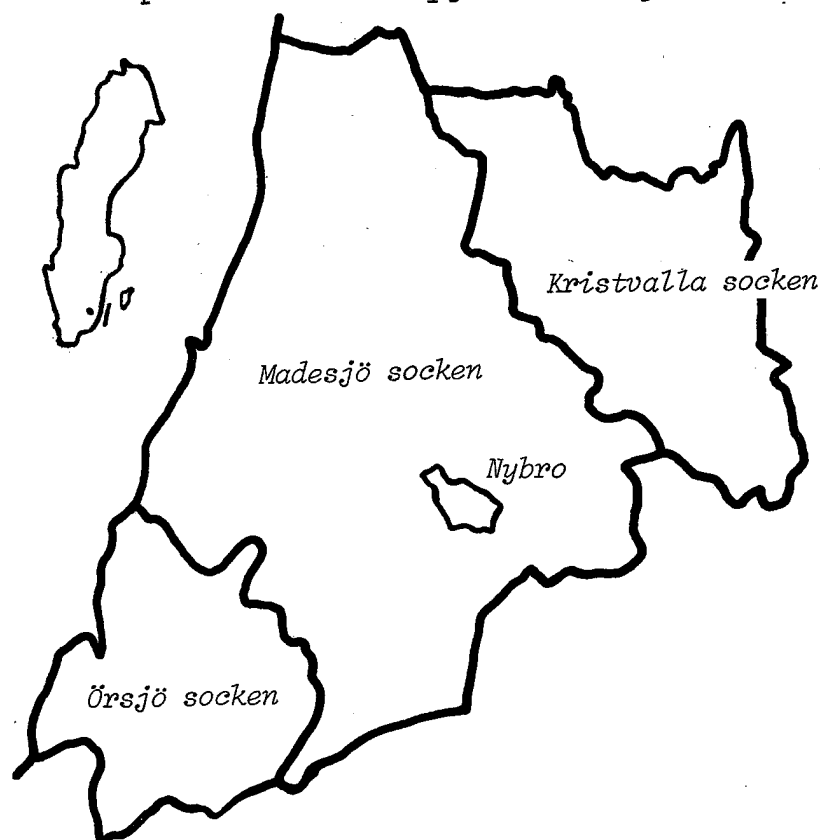
Under 1920- och 30-talen startade många hembygdsföreningar sin verksamhet. Dels var det under den här tiden oroligt ute i världen, och man ville kanske därför syssla med sådant som hänt i hembygden då förhållandena kändes tryggare, dels låg det i den återuppblossande nationalromantikens natur att forska och värna om hembygden. Atmosfären var därför gynnsam för bildandet av hembygdsföreningar, vilka sysslade med seder och bruk i gångna tider. Ungdomens anslutning till hembygdsrörelsen växte under dessa decennier. Skolan strävade alltmer målmedvetet efter att lära det uppväxande släktet att vårda den svenska folkliga kulturtraditionen. Tiden mellan världskrigen blev en särskilt aktiv period. Då gjordes på uppdrag av statliga institutioner för folk-

måls- och folkminnesundersökningar, flera insamlingar av vetenskapligt material ute i landet.

I Nybrotrakten var bl.a. Örsjö Hembygdsförening en av de föreningar som startade under denna tid, närmare bestämt år 1937. Att Örsjö nämns i sammanhanget beror på att dess hembygdsförening senare, vid bildandet av Madesjö Hembygdsförening, uppgick i densamma. Ordförande i Örsjö var vid starten Nils Lindell, vice ordförande var byggmästaren Sven Gustafsson, sekreterare fru Svea Warne och kassör nämndemannen Gustaf Carlsson. Suppleanter var husägaren Erik Johansson och folkskolläraren Sven Sjögren. Under startåret erhöll föreningen av Örsjö kommun den s.k. "Franses stuga", en gammal torpstuga typisk för bygden, som tidigare tillhört Frans Petersson i Orrabäck. Stugan ställdes i ordning så som den såg ut då den var bebodd. Dessutom inköptes en loftbod i Brånahult i Madesjö, vilken flyttades till en tomt i Örsjö samhälle.

Bildandet av Madesjö Hembygdsförening

I flera år talades det om att man i Madesjö ville ha en egen hembygdsförening. Socknens intressen på det området bevakades under tiden av Nybro Hembygdsförening (Nybro församling hade bildats 1932 och omfattade delar av Madesjö socken), som funnits sedan 1936, men nu ville man alltså bryta sig loss och bilda egen förening. Vad som saknades var en ledning, några som ville stå i spetsen för hembygdsföreningen.

Karta över de tre socknar som ingår i Madesjö Hembygdsförenings upptagningsområde.

En puff i rätt riktning fick nog ändå madesjöborna då man i socknen påbörjade arbetet med en sockenkrönika. Det var före den första kommunsammanslagningen 1952, då Madesjö, Örsjö och Kristvalla tillsammans skulle komma att bilda Madesjö kommun, som länsstyrelsen gick ut med direktiv att utarbeta en kortfattad sockenhistorik. Men så kortfattad blev den nu inte. När Madesjö sockens historia 1961-62 kom ut befanns den vara i två band på sammanlagt 1031 sidor. Det var ett gediget arbete med många medarbetare, men någon hembygdsförening kom ändå inte att bildas.

Frågan om bildandet av en hembygdsförening togs upp i kommunalnämnden i Madesjö kommun vid ett sammanträde den 20 februari 1957. I samband därmed framhöll flera talare önskvärdheten av att en hembygdsförening startades. En kommitté bestående av f.d. lantbrukaren Valter Carlsson, Örsjö, komminister Lennart Fröler, Riddaretorp, lantbrukaren Manfred Johansson, Ljusås och folkskollärare Helge Ulme, Kristvallabrunn tillsattes för att om möjligt starta en sådan förening.

Söndagen den 19 maj 1957, alltså två månader senare, ordnades i Madesjö en hembygdsdag med diverse aktiviteter. Vid det efterföljande hembygdsmötet tillsattes en interimstyrelse med komminister Lennart Fröler i spetsen. Den bestod av fyra personer från Madesjö och tre från vardera Örsjö och Kristvalla. För Madesjö valdes komminister Lennart Fröler (ordf.), lantbr. Erik Madeland, kommunalkamrer Bertil Nilsson (sekr.) och lantbr. Manfred Johansson (kassör). Vidare valdes för Örsjö fru Svea Warne, lantbr. Sture Johansson och fru Gulli Persson och för Kristvalla handl. Erik Jönsson, folkskollärare Helge Ulme (vice ordf.) och fru Britta Forsberg. Därmed var Madesjö Hembygdsförening, skulle det visa sig, ett faktum.

Om bildandet av Madesjö Hembygdsförening finns en dikt skriven av Manfred Johansson.

De första verksamhetsåren

1957

Madesjö Hembygdsförening kom alltså att omfatta tre socknar: Madesjö, Örsjö och Kristvalla. Då Örsjö Hembygdsförening nu uppgick i Madesjö, överlämnades "Franses stuga" i Orrabäck och loftboden i Örsjö till den nya föreningen. Dessutom överlämnades ett gammalt härbre (visthusbod, förrådshus enl. Svenska akademiens ordlista) från Smedjevik, vilket troligen uppfördes på 1600-talet. Det var Madesjö kommuns skogsallmänning som skänkte den.

Under det första året igångsattes en utredning för att ta reda på förekomsten av en eventuell sockendräkt inom området, en uppgift som skulle visa sig vara mycket svår att lösa. Först 1975 kom arbetet med en sockendräkt igång på allvar. Till Kalmar slott kom det året en vandringsutställning med teckningar och akvareller utförda av Nils Månsson Mandelgren

vid barnen hufvud bånd

Ljftöcke

*24 färgar
78 ar. m.
92 färg.*

16. Sjöfågelsjortel

*från
Lappland*

*Svart
nagonging!
vit eller grön!*

Elin i Guarna flath år 1808 från N:o 18. Svårt från Madsjö

Några intresserade fick av en slump se de avbildade Madesjö-dräkterna på utställningen, och man började undersöka om en rekonstruktion av dräkterna med teckningarna som förebild var möjlig.

Som rådgivare när man framställer vävnader och sömnad av de olika dräktdelarna är Hemslöjden i Kalmar. Kjolen är blå och vävd i helylle. Till livstycket används linvarp med rött ylle-garn som inslag. Med vaxad lINTRÅD sys plaggen ihop med s.k. prickSÖM för hand. Även mansdräkten är under sömnad. Rocken

eller tröjan är blå med en röd ruta i ryggen. Västen, som har till förebild en brudgumsväst i Qvarnaslätts hembygdsgård i Nybro, är också klar.

Vid årets slut hade föreningen 442 medlemmar.

1958

Under andra verksamhetsåret satt samma styrelsemedlemmar som tillhört interimstyrelsen kvar. Som revisorer tillsattes dessutom disponent Oscar Rosander, Madesjö och hemmansägare Artur Jonsson, Björnahult.

"Franses stuga" flyttades under året till en centralare plats i Orrabäck, närmare den då nybyggda vägen mellan Örsjö och Emaboda. Samtidigt påbörjades en renovering av stugan och dess inventarier. Man beslutade dessutom att upprusta härbret i Smedjevik.

Föreningen emottog av Madesjö kyrka ett trettiotal kyrkstallar. Ordföranden Lennart Fröler och gjuterimästare Erik Höij började under året forska i vilka som ägde respektive spilta i resten av stallarna, och man erhöll som gåva de flesta av dessa. På så sätt övergick nästan hela stallarna i hembygdsföreningens ägo.

Vid årets slut hade föreningen 716 medlemmar, en ökning med 274 från föregående år.

1959

Samtliga styrelsemedlemmar utom Manfred Johansson och Helge Ulme, som av sagt sig, satt kvar även 1959. I de två avgåendes ställe utsågs fru Valborg Persson, Spaksmåla och herr Erik Jonsson, Stämmeryd. Till ordförande omvaldes komminister Lennart Fröler.

På årsmötet i mars 1959, vilket som vanligt hölls i Madesjö kommunalhus, beslöt Madesjö Hembygdsförening att anslå 1.000 kronor för reparation av kyrkstallarna. Dessutom inköptes Kristvalla gamla prästgård för 8.000 kronor av kyrkvärden Manfred Karlsson, Duvetorp, som varit dess ägare sedan 1957. Prästgården med tillhörande byggnader är ett kulturellt minnesmärke som till sina äldsta delar troligen härrör sig från 1700-talet. Här har hembygdsföreningen ordnat med årligen återkommande festligheter kring midsommarfirandet i en trivsam gammal miljö. I Kristvalla prästgård finns även betydande samlingar av främst möbler, bruksföremål och arbetsredskap.

Under året pågick räddningsarbetet med de gamla kyrkstallarna. Det var Erik Höij som energiskt ledde denna aktion. Allmänhet och firmor visade stor givmildhet genom att skänka material till renoveringsarbetet. Men även stallarnas omgivning ägnades stor uppmärksamhet. Söder om kyrkan, bakom stallarna ligger mycket natursköna ängsmarker inhägnade av flera hundra år

gamla ekar. Inom området fanns grundfragment av de första stallbyggnaderna från 1700-talet, som då låg utspridda på ängarna runt kyrkan. Man bestämde att dessa återstoder skulle restaureras, samt att ett avsnitt av den över området korsande gamla vägen från samma århundrade, skulle återställas.

Ett par av de mäktiga fridlysta ekarna nära kyrkan i Madesjö. Aldern kan uppskattas till flera hundra år, varför de har varit med om det mesta som skett i Madesjö under historisk tid. (Bild och bildtext hämtade ur Gidstam, B.: Det ljusa Småland).

Det var alltså Madesjö Hembygdsförening som hade ansvaret för museet som nu växte fram, men under de följande åren var det främst makarna Erik och Gerda Höij som med sitt stora intresse skötte det praktiska arbetet med samlingarna. De utsågs till intendent, och skötte insamlandet av föremålen.

Komminister Lennart Fröler satt på ordförandeposten från startåret 1957 fram till 1967, då han flyttade från orten. Efterträdare blev Sten Abrahamsson mellan åren 1967 och 1978, då nuvarande ordföranden Tage Carlsson, Orrefors, tillträdde posten.

Upprustningen av stallarna

År 1971 beviljade AMS ett bidrag på 225.000 kronor till Madesjö Hembygdsförening, för att som beredskapsarbete låta renovera kyrkstallarna. Stallängan, vars nedre delar hade börjat

ruttna, höjdes då, så att den kom upp i höjd med vägbanan. Tak och väggar upprustades också. Ett år senare fick föreningen ytterligare c:a 120.000 kronor för invändig renovering. Man fick då bl.a. toaletter, expeditionslokaler, samlingsrum och arkiv samt installation av el- och uppvärmningsanordning. Totalt gick renoveringarna till 400.000 kronor, vilket till största delen täcktes med AMS-medel, men även av bidrag från landstinget och Nybro kommun.

Stallarna från Örsjövägen. Till vänster den stalllänga som idag innehåller Madesjö Hembygdsförenings samlingar.

Den 13 maj 1973 invigdes Madesjö Hembygdsmuseum i sitt nyrenoverade skick. Invigningen förrättades av generaldirektör Bertil Olsson från AMS i Stockholm.

Vintern 1973-74 genomgick stallarna sin tredje renovering. Ytterligare några väggar kläddes invändigt och man satte in avbalkningar för olika separata utställningsutrymmen. Medel därtill fick föreningen med hjälp av lotterier.

År 1979 tog Madesjö Hembygdsförening även över det rent praktiska arbetet med museet efter makarna Erik och Gerda Höij. I samband med detta började man att katalogisera föremålen i stallarna. Det var bibliotekarie Eva Cederborg som sommaren 1979 fick uppdraget att, med bistånd från Kalmar läns museum, påbörja katalogiseringsarbetet samt att samtidigt delvis bereda, tvätta och på andra sätt rusta upp delar av de cirka 3.000 föremålen. Samtidigt plockades de föremål fram som legat magasinerade i ena stalllängan. Arbetet med att bygga upp miljöer kring föremål som hörde samman fortsattes. Efter två somrars arbete har omkring 1.700 föremål klarats av, men mycket återstår att göra.

Introduktion i katalogisering och vård

Länsmuseet i Kalmar kan för närvarande erbjuda hembygdsföreningarna i länet en god hjälp vid igångsättandet av en katalogisering. Ett paket kallat "Introduktion i katalogisering och vård" erbjuds samtliga föreningar. Detta innebär att hembygdskonsulenten under en veckas tid åker ut till en hembygdsförening för att tillsammans med denna starta en katalogisering av föremål, böcker, foton och arkivalier. Samtidigt med katalogiseringen ges instruktioner om hur föremålen skall vårdas på lämpligaste sätt. Hembygdsföreningarna har möjlighet att söka bidrag för att bekosta denna introduktion.

Samlingarnas klassificering och katalogisering

Katalogisering av föremål på en hembygdsgård

Det är av största vikt att katalogisering av föremålen i ett hembygdsmuseum kommer till stånd. Katalogen är den enda möjligheten att nyttiggöra samlingen ur forskningssynpunkt. Ett föremål om vilket vi saknar uppgifter om t.ex. funktion, härkomst, ålder m.m., kan inte sättas in i sitt rätta kulturhistoriska sammanhang. Katalogen ger information om vad som behöver kompletteras och är till stor hjälp för att undvika dubbelanskaffningar. En väl upprättad katalog ger en klar överblick över föremålsbeståndet, och är förutsättningen för det fortsatta insamlandet. Den behövs också vid tillfälliga utställningar. Läns museet kan hjälpa till med råd och anvisningar inför och under katalogiseringsarbetet. Så har varit fallet i Madesjö Hembygdsförening, där man fått sakkunnig hjälp av hembydskonsulent Ebbe Westergren vid Kalmar läns museum. Här avses att beskriva hur denna katalog upprättats. Andra läns museer kan ha annan men i huvuddrag liknande uppläggning av katalogiseringsarbetet. Det här arbetet omfattar endast föremål. Arkivalier, foton och böcker bör naturligtvis också katalogiseras, men detta behandlas ej här. Hur själva märkningen av föremålen utförs har ej heller redovisats.

Läns museet bör fungera som central för dokumentationen av samlingarna i hela länet. Därför kommer efter katalogiseringsarbetets slut en kopia av katalogen att skickas till läns museet.

Klassifikation

Böcker i våra folkbibliotek klassificeras enligt SAB-systemet med bokstäver, men hur klassificeras föremålen i ett museum? Enhetligheten ökar användbarheten, och på Nordiska museet har man därför arbetat med att få fram en enhetlig nomenklatur för svenska museer med utgångspunkt från "Outline for cultural materials", ett amerikanskt system för klassificering av kulturhistoriskt material. Den finns nu utgiven av Nordiska museet i svensk bearbetning av Kerstin G:son Berg, och heter då "Översikt över kulturinventariet", 2:a uppl. 1980. Den kan beställas från Nordiska museet, Bokförmedlingen, 115 21 Stockholm. Tyvärr saknas register i den svenska upplagan, vilket försvårar arbetet. I systemet finns 79 tvåsiffriga huvudkategorier och 637 tresiffriga ämneskategorier, som täcker de flesta mänskliga aktiviteter. Den hierarkiska uppbyggnaden kan vid behov ytterligare finfördelas om så önskas, men på ett hembygdsmuseum av Madesjö's storlek, kommer inte ens de ämnesområden som finns till användning. Huvudkategori kan t.ex. vara 49 LANDFART och ämneskategori 493 FORDON. Under denna avdelning placeras vagnar, cyklar etc.

Observera att föremålen alltid klassificeras efter dess funktion. Textilier, silver, tennföremål m.m. klassificeras alltså under den funktion respektive föremål har. En slaktklubba

placeras t.ex. inte bland redskap, utan under avdelning 23 HUSDJURSSKÖTSEL, eftersom det är inom det området föremålet använts.

Statens kulturråd håller för närvarande på med en utredning om registrering och klassifikation av föremål i svenska museer. Utredningen har under 1981 framlagt en rapport: "Museet som kunskäpskälla". Man arbetar med att få fram en större samordning och systematisering av föremålsregistreringen på landets museer och hembygdsgårdar. Denna samordning kan sedan ligga till grund för databehandling av materialet. Behovet av länsregister och ett centralt register är stort. Dubbelinsamling skulle kunna undvikas om man genom sådana register kunde överblicka vad som finns bevarat av en viss föremålstyp, och var man skulle söka sådana föremål. Avsikten är att den nuvarande rapporten från Statens Kulturråd skall omformas till en mer lättillgänglig handbok.

Katalogisering

Vid en katalogisering upprättas två kataloger, en accessionskatalog (förvärvskatalog) och en systematisk ämneskatalog. Som accessionskatalog har använts en inbunden, linjerad anteckningsbok i A4-format, typ bokföringsbok (Esselte, 143 78, linj. 192 sid.). I den antecknas alla nya föremål i den ordning de skänks eller deponeras till museet, oavsett vad det är för sorts föremål. Uppställningen av de uppgifter som förs in har utformats enligt bilaga 1-2. Hela uppslagets bredd i boken har använts, dvs. två sidor.

Längst ut till vänster antecknas i rak nummerföljd det *nummer* som föremålet fått. Identiskt lika föremål, t.ex. ett antal klädnypor, bör få under-(sub-)nummer. De kan då numreras 124:1, 124:2, 124:3 osv. Föremål som logiskt hör ihop, t.ex. mangelbräde och mangelrulle får bokstäver, alltså 125:a, 125:b, 125:c osv. I nästa kolumn följer en sammanfattande *beskrivning* på högst tre rader (större utrymme ges i ämneskatalogen). Här har måtten (höjd, bredd, längd, diameter eller annat mått), färg, märkning och kondition tagits med. Om numret på föremålet skulle försvinna, skall det med hjälp av beskrivningen kunna identifieras. *Ortsangivelsen* är viktig. Den har forskare stor hjälp av då de skall kartera förekomsten av ett visst föremål. Här skall den plats där föremålet använts anges. Alltså inte givarens hemort, om denna är en annan än brukarens. I kolumnen för *förvärvssätt* lämnas uppgift om vem som skänkt föremålet, om så är fallet. Det kan också vara deponerat eller köpt, vilket i så fall anges. Längst ut till höger finns *anmärkningsspalten*, där kortare anmärkning kan göras. Där anges även klassifikationsnumret. Mellan varje föremål lämnas en tom rad.

Många av ovan nämnda uppgifter har i Madesjö Hembygdsmuseum gått förlorade, eftersom inga tidigare anteckningar om föremålen finns att tillgå. Om däremot utförliga uppgifter om föremålen finns, vilket är önskvärt, kan de få utgöra särskilda

bilagor. Bilagorna förvaras i en separat pärm. De kan t.ex. bestå av intervjuer, brev, foton eller åtkomsthandlingar.

Den systematiska ämneskatalogen består av lösa katalogkort i stående A5-format, som förvaras i specialtillverkade lådor med lock. Korten är av 200-grams elfenbenskartong. Att fiberriktningen är på längden är viktigt, eftersom de skall skrivas på maskin. Lådorna bör vara omkring 15,5 (bredd) x 22,5 (längd) x 22 cm (höjd), och bör då rymma c:a 500 kort vardera. Den främre kanten är något lägre, 15 cm, för att man lättare skall kunna bläddra i korten. Kanske finns någon händig medlem i föreningen som kan tillverka lådor. Både katalogkort och lådor kan vara svåra att få tag på ute i handeln, men det brukar gå bra att specialbeställa hos firmor på orten.

Varje föremål har fått ett kort (se bil. 3). Längst upp till vänster står hembygdsföreningens namn, Madesjö Hembygdsförening, till höger dess belägenhet, Madesjö socken, (ev. by eller gård). Därefter kommer föremålets nummer, MH 123, där MH står för Madesjö Hembygdsförening. Varje hembygdsförening bör ha en eller flera kodbokstäver som föregår föremålsnummer. Innan bokstäverna bestäms bör kontakt tagas med läns museet. Sedan följer föremålets benämning, BIKUPA, och uppgift om material. Det är viktigt att benämningen blir enhetlig, så att alla föremål av samma typ vid alfabetiseringen hamnar efter varandra. Här undviks lokala och dialektala uttryck. De hör hemma i anmärkningskolumnen. Måtten kan anges antingen före eller efter själva beskrivningen, som sedan följer. Ort, förvärvssätt och eventuell anmärkning följer därefter. Anmärkning kan som förut nämnts vara t.ex. dialektala uttryck, men också en kortfattad beskrivning för hur och när föremålet använts. Åldersangivelsen är inte minst viktig. Längst ner på katalogkortet står året då föremålet katalogiserades, 79, (ev. kan även månad tas med) och initialer för den som utfört katalogiseringen, i det här fallet Eva Cederborg, EC, samt det klassifikationsnummer som står för den ämneskategori föremålet tillhör. I "Översikt över kulturinventariet" står t.ex. 231 för TAMDJUR, INKLUSIVE SÄLLSKAPSDJUR OCH PÄLSDJUR. Hit hör "tämjda insekter (ex. silkesmaskar, bin)". Ämneskategorin 231 står under huvudkategorin 23 HUSDJURSSKÖTSEL.

För att lättare kunna hitta bland katalogkorterna har ledkort med lämpligt utvalda ämneskategorier stoppats ner. De är i det här fallet av gul coloritkartong (Esselte, 225 g, 492 23, A4). Upptill har kartongen förstärkts med självhäftande genomskinlig plast, för att hålla bättre. En kopia av ämneskatalogen kommer att skickas till läns museet i Kalmar, som på så sätt får en överblick av vad som bevaras ute i länet. Katalogen blir också lättare tillgänglig för forskare, och bevaras dessutom säkrare.

Förslag till fortsatt arbete

Det är mycket värdefullt om katalogkorterna kan förses med fotografier av föremålen. Fotografier underlättar identifieringen och kan ha stort värde i händelse av stölder. Har man inte

möjlighet att fotografera alla föremål var för sig, bör man i en första etapp ta översiktsbilder av samlingarna eller fotografera en viss kategori av föremål, t.ex. alla skomakareverktyg, alla stockbåtar eller någon annan del av samlingarna som anses unik eller kulturhistoriskt värdefull. Man kan också ta med flera föremål på varje foto och placera fotona med uppgift om föremålsnummer i ett album.

Ytterligare ett register är önskvärt, nämligen Orts- och gåvoregister. Detta kan vara till stor nytta då t.ex. någon intresserad vill forska i sin by eller gårds historia.

Mycket kan nämnas under denna rubrik. Ett hembygdsmuseum blir ju aldrig färdigt!

LITTERATUR

Hembygden 1971 : Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund, Vänersborg / red. Olle Enbågen... - Vänersborg, 1970. - 269 l. : ill.

Madesjö sockens historia / under red. av Helge Westmar. - Nybro.

D. 1: 1961. - 637 s. : ill

D. 2: 1962. - 394 s. : ill

Museiteknik / utgiven av Phebe Fjellström. - Lund, 1976. - 160 s. : ill.

Nilsson, K.: Hembygdsföreningens samlingar : underhåll, katalogisering, märkning / av Kjell Nilsson. - Stockholm, 1978. - 11 s.

(Stencil)

Statens Kulturråd: Vårda! Bevara! : museerna och föremålsvården / Statens Kulturråd. - Stockholm, 1980. - 84 s. : ill. - (Rapport från kulturrådet 1980:2)

Översikt över kulturinventariet / svensk bearbetning av Kerstin G:son Berg. - 2. uppl. - Stockholm, 1980. - 201 s.

- 118 B Lock av trä. L: 87 cm, br: 79 cm.
Lock, oval form, som tillhör saltkaret. Höpformat med nror och träpinnar (spik).
- 119 Dörr av trä. H: 157 cm, br: 120 cm.
Enkel modell med grova stående bräder. Dörrposter och tröskel. Gångjärn av trä. Träplugg.
- 120 Bikupa av halm, rotting o träspjäl. H: 29,5 cm, diameter topphål: 8 cm, diameter botten: 45 cm. Vanlig konformig bikupa, rundkupa. Träspjäl instickna ger stöd åt vaxkygget.
- 121 Bikupa av halm, rotting o trä. Diameter botten: 50 cm, topphål: 10,5 cm, träring: 10 cm. Vanlig bikupa med träring i topphålet.
- 122 Foderapparat av bleckplåt o glas.
Rund, plåtask med lock. I botten en rund öppning med utskjutande rör där bina kunde flyga ut o in. Flottör av kork.
- 123 Bikupa av halm, rotting, trä, ståltråd. H: 25 cm, diameter botten: 37 cm, diameter topphål: 7 cm. Inhopbunden med rottingstänglar. Fyra träpinnar korsvis genomstickna. Träplugg i topphålet. Ståltrådståndstyg.
- 124 Bikupa av halm, rotting, trä, ståltråd. H: 37 cm, diameter botten: 48,5 cm, toppen: 7 cm. Rundkupa, inhopbunden med rottingstänglar. Lagad med ståltråd. Träplugg i topphålet.
- 125 Barkhatt av grankark o ståltråd. H: 49 cm, diameter bredaste stället: 72,5 cm. Formad som en pyramid och inhopsett med ståltråd. Placerades över halmrikuporna.

Anm.

Ort

Förvärvssätt

Gåva av Jon Karlsson, Kalsbygd

231

335

231

231

Tillverkad av bleckslugare
Fredriksson i Flerhult

231

231

231

231

Madesjö Hembygdsförening

Madesjö sn

MH 123

BIKUPA

Halm, rotting, trä, ståltråd

Bikupa ihopbunden med rottingstänglar. Fyra träpinnar korsvis genomstuckna i kupan. Hel träplugg i topphålet. Rundtoppad med ståltrådshandtag.

H: 25 cm

Diameter botten: 37 cm

Diameter topphål: 7 cm

Ort:

Förvärvssätt:

79/EC

231

Köppen, T.: Madesjö Hembygdsförening och dess samlingar :
historik, samlingarnas klassificering och katalogisering.
- Borås, 1981. - 17 s. : ill. - (Specialarbete / Biblio-
tekshögskolan ; vt 1981:33)

Detta specialarbete har bestått av två delar: första delen har gällt klassificeringen av 800 föremål på Madesjö Hembygdsmuseum (Nybro kommun, Kalmar län), senare delen är dels en beskrivning av tillvägagångssättet för klassificering av föremål, dels en historik av Madesjö Hembygdsförening och dess samlingar.

Historiken är av intresse för invånarna i Madesjö och angränsande församlingar. Beskrivningen av klassifikationsarbetet torde vara av intresse för alla dem som sätts inför uppgiften att bringa reda i hembygdsföreningars samlingar. En uppgift som alltfler kommunala kulturnämnder och därigenom deras tjänstemannastab av främst bibliotekarier ställs inför.

ob

Köppen, Thérèse, (1957--)
Madesjö Hembygdsförening och dess sam-
lingar : historik, samlingarnas klassi-
ficering och katalogisering / Thérèse
Köppen. - Borås, 1981. - 17 s. : ill. -
(Specialarbete / Bibliotekshögskolan ;
vt 1981:33)

Bg
/Ncbdz Madesjö/
B:t

BADA – BORÅS AKADEMISKA DIGITALA ARKIV

Detta är ett inskannat och digitaliserat specialarbete från BHS (Bibliotekshögskolan) vid Högskolan i Borås. Specialarbeten skrevs som examensarbete på bibliotekarieutbildningen mellan åren 1974 och 1996.

Bibliotek & läranderesurser (BLR) vid Högskolan i Borås har utfört digitaliseringen och har använt de exemplar som funnits i bibliotekets samlingar i befintligt skick.

De digitaliserade specialarbetena är publicerade i Borås Akademiska Digitala Arkiv (BADA), som är högskolans system för digital publicering. <http://bada.hb.se>

Upphovsrätten tillhör författarna.

Publiceringsår i BADA: 2012

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION